

ECONOMIA SOCIALĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

**Rezumatul raportului întocmit pentru
Comitetul Economic și Social European de Centrul
Internațional de Cercetare și Informare privind Economia
Publică, Socială și Cooperatistă (CIRIEC)**

CUPRINS

INTRODUCERE

1. EVOLUȚIA ISTORICĂ A CONCEPTULUI DE ECONOMIE SOCIALĂ
2. PRINCIPALELE ABORDĂRI TEORETICE REFERITOARE LA CONCEPTUL DE ECONOMIE SOCIALĂ
3. CONCEPTE NAȚIONALE DE ECONOMIE SOCIALĂ
4. COMPONENTELE ECONOMIEI SOCIALE
5. PLATFORME ȘI REȚELE ALE ECONOMIEI SOCIALE ÎN EUROPA
6. ECONOMIA SOCIALĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ÎN CIFRE
7. EXEMPLE DE SOCIETĂȚI ȘI ORGANIZAȚII DIN ECONOMIA SOCIALĂ
8. ECONOMIA SOCIALĂ, POL DE UTILITATE SOCIALĂ
9. LEGISLAȚIA PENTRU ACTORII ECONOMIEI SOCIALE DIN UNIUNEA EUROPEANĂ
10. POLITICI PUBLICE DESTINATE ECONOMIEI SOCIALE ÎN ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE
11. POLITICI PUBLICE DESTINATE ECONOMIEI SOCIALE LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE
12. TENDINȚE ȘI PROVOCĂRI

Introducere

Prezentul document constituie rezumatul unui raport pregătit de Centrul Internațional de Cercetare și Informare privind Economia Publică, Socială și Cooperatistă (CIRIEC) la solicitarea Comitetului Economic și Social European (CESE) și constă într-un studiu conceptual și comparativ al situației economiei sociale în Uniunea Europeană (UE) și cele 25 de state membre ale sale. Raportul a fost finalizat în 2006 și, prin urmare, nu include Bulgaria sau România, care au aderat la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007.

Raportul a fost coordonat și redactat de Rafael Chaves și José Luis Monzón de la CIRIEC, care au beneficiat de consultanță din partea unui comitet de experți format din D. Demoustier (Franța), L. Frobel (Suedia) și R. Spear (Regatul Unit).

Aceștia au primit, de asemenea, asistență din partea unor experți de prestigiu din domeniu, provenind de la organizații care reprezintă diferite ramuri din cadrul economiei sociale: Cooperatives Europe, Asociația Internațională a Societăților Mutuale (AIM), Asociația Internațională a Societăților Mutuale de Asigurări (AISAM), Conferința Permanentă Europeană a Cooperativelor, Societăților Mutuale, Asociațiilor și Fundațiilor (CEP-CMAF), Centrul European al Fundațiilor (EFC), Confederazione Cooperative Italiana (Confcooperative), Lega Nazionale delle Cooperative e Mutue (LEGACOOP) și Confederación Empresarial Española de la Economía Social (CEPES). Comitetul științific pentru economie socială al CIRIEC și secțiunile europene ale acestuia s-au implicat activ în această activitate.

Delimitarea conceptuală a economiei sociale se bazează pe Manualul Comisiei Europene privind conturile-satelit pentru cooperative și societăți mutuale și pe formulările elaborate de organizațiile care reprezintă economia socială în Europa, în scopul obținerii unui larg consens politic și științific.

Pentru a realiza o analiză comparativă a situației actuale a economiei sociale pe țări, CIRIEC a creat o rețea de corespondenți, formată inițial din 52 de experți din 26 de țări UE (universitari, experți în domeniu și înalți funcționari).

1. EVOLUȚIA ISTORICĂ A CONCEPTULUI DE ECONOMIE SOCIALĂ

1.1 Asociațiile populare și cooperativele, la originea istorică a economiei sociale

Ca activitate, *economia socială* este legată din punct de vedere istoric de asociațiile populare și de cooperative, care constituie coloana sa vertebrală. Sistemul de valori și principiile de conduită ale asociațiilor populare, cristalizate în cooperatismul istoric, este cel care a servit la formularea conceptului modern de economie socială, structurat în jurul cooperativelor, al societăților mutuale, al asociațiilor și al fundațiilor.

1.2 Domeniul de aplicare actual al economiei sociale

În UE-25, peste 240 000 de cooperative erau active din punct de vedere economic în 2005. Acestea sunt bine implantate în fiecare domeniu de activitate economică și sunt foarte bine reprezentate în sectoarele agricol, al intermedierei financiare, al comerțului cu amănuntul și al locuinței, precum și, sub forma unor cooperative ale lucrătorilor, în sectoarele industrial, al construcțiilor și al serviciilor. Aceste cooperative angajează în mod direct 3,7 milioane de persoane și au 143 milioane de membri.

Societățile mutuale de asigurări sociale și de sănătate oferă asistență și acoperire unui număr de peste 120 milioane de persoane. Societățile mutuale de asigurări dețin o cotă de piață de 23,7%.

În UE-15, asociațiile angajau în 1997 6,3 milioane de persoane, iar în UE-25, în 2005, acestea furnizau peste 4% din PIB și aveau ca membri 50% din cetățenii Uniunii Europene. În 2000, în UE-15 existau peste 75 000 de fundații, care au cunoscut o puternică dezvoltare în UE-25 începând din 1980, inclusiv în noile state membre ale UE din Europa Centrală și de Est. Peste 5 milioane de voluntari cu echivalent de normă întreagă lucrează în UE-25.

În concluzie, dincolo de importanța sa cantitativă, în ultimele decenii, economia socială nu numai că și-a afirmat capacitatea de a contribui în mod eficient la rezolvarea noilor probleme sociale, ci și-a consolidat și poziția de instituție indispensabilă pentru o dezvoltare economică durabilă și stabilă, care să adapteze serviciile nevoilor, să sporească valoarea activităților economice care satisfac nevoile sociale și asigură o distribuție mai echitabilă a veniturilor și a bogăției, să corecteze dezechilibrele de pe piața muncii și, pe scurt, să aprofundeze și să consolideze democrația economică.

1.3 Identitatea actuală și recunoașterea instituțională a economiei sociale

Cea mai recentă delimitare conceptuală a economiei sociale de către propriile organizații este cea din *Carta principiilor economiei sociale*, promovată de Conferința Permanentă Europeană a Cooperativelor, Societăților Mutuale, Asociațiilor și Fundațiilor (CEP-CMAF). Principiile enunțate sunt următoarele:

- prioritatea acordată individului și obiectivelor sociale față de capital;
- asocierea voluntară și deschisă;
- controlul democratic al membrilor (nu se referă la fundații, deoarece acestea nu au membri);
- combinarea intereselor membrilor/utilizatorilor și/sau a interesului general;
- apărarea și aplicarea principiului solidarității și responsabilității;
- gestionarea autonomă și independența față de autoritățile publice;
- majoritatea excedentelor sunt utilizate pentru atingerea unor obiective de dezvoltare durabilă și pentru prestarea unor servicii de interes pentru membri sau de interes general.

Ascensiunea economiei sociale a fost recunoscută și în cercurile politice și juridice, atât la nivel național, cât și la nivel european. La nivel european, în 1989, Comisia Europeană a publicat Comunicarea „Întreprinderile din sectorul economiei sociale și realizarea pieței interne fără frontiere”.

În același an, Comisia a sponsorizat prima Conferință europeană privind economia socială (Paris) și a creat Unitatea economie socială în cadrul DG XXIII Întreprinderi, Comerț Distribuțiv, Turism și Economie Socială. În 1990, 1992, 1993 și 1995, Comisia a promovat conferințe europene privind economia socială la Roma, Lisabona, Bruxelles și Sevilla. În 1997, summitul de la Luxemburg a recunoscut rolul întreprinderilor din economia socială în dezvoltarea locală și în crearea de locuri de muncă și a lansat acțiunea-pilot „Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă”, luând domeniul economiei sociale ca domeniu de referință.

Și la Parlamentul European, Intergrupul pentru economie socială al PE a devenit operațional din 1990. În 2006, Parlamentul European a solicitat Comisiei „să respecte economia socială și să prezinte o comunicare privind această piatră de temelie a modelului social european”.

La rândul său, Comitetul Economic și Social European (CESE) a publicat numeroase rapoarte și avize privind contribuția întreprinderilor din economia socială la realizarea diferitelor obiective ale politicilor publice.

1.4 Către recunoașterea economiei sociale în sistemele de conturi naționale

Întreprinderile și organizațiile care fac parte din conceptul de economie socială nu sunt recunoscute ca un sector instituțional diferit în sistemele de conturi naționale. Cooperativele, societățile mutuale, asociațiile și fundațiile sunt dispersate în sistemele de conturi naționale, ceea ce face dificilă perceperea acestora.

Recent, Comisia Europeană a elaborat un *Manual pentru întocmirea conturilor-satelit ale întreprinderilor din economia socială (cooperative și societăți mutuale)*, care va permite obținerea unor date consecvente, exacte și fiabile cu privire la o componentă foarte semnificativă a economiei sociale, și anume cooperativele, societățile mutuale și alte întreprinderi similare.

Astfel cum se menționează în manualul privind conturile-satelit ale întreprinderilor din economia socială, metodele utilizate de actualele sisteme de conturi naționale, încetățenite la mijlocul secolului XX, au dus la elaborarea unor instrumente de colectare a agregatelor economice naționale majore în contextul unei economii mixte, cu un sector privat capitalist puternic și un sector public complementar și deseori intervenționist. În mod logic, într-un sistem de conturi naționale care gravitează în jurul unei realități instituționale bipolare, rămâne prea puțin loc pentru un al treilea pol, care nu este nici public, nici capitalist, acesta din urmă putând fi practic identificat cu întregul sector privat. Acest factor important explică *invizibilitatea instituțională a economiei sociale* în societățile actuale și, lucru recunoscut și de manualul Comisiei, este în dezacord cu importanța crescândă a organizațiilor care fac parte din economia socială.

1.5 O definiție a economiei sociale adaptată la sistemele de conturi naționale

Definiția de lucru a economiei sociale, propusă în raport, este următoarea:

Setul de întreprinderi private organizate formal, dotate cu autonomie decizională și libertate de asociere, create pentru a întâmpina nevoile membrilor prin intermediul pieței, prin producerea de bunuri și furnizarea de servicii, asigurări și finanțare, în care procesul decizional și orice distribuire a profiturilor sau a excedentelor între membri nu este direct legată de aportul de capital sau de cotizațiile plătite de membri, fiecare dintre aceștia dispunând de un vot. Economia socială include și organizațiile private organizate formal, dotate cu autonomie decizională și libertate de asociere, care prestează servicii necomerciale pentru gospodării și ale căror excedente, dacă există, nu pot fi înșușite de agenții economici care le creează, controlează sau finanțează.

Această definiție este absolut consecventă cu delimitarea conceptuală a economiei sociale reflectată în *Carta principiilor de economie socială* a CEP-CMAF. Din perspectiva conturilor naționale, aceasta cuprinde două subsectoare majore ale economiei sociale: a) subsectorul comercial sau de afaceri și b) subsectorul necomercial. Această clasificare este foarte utilă pentru elaborarea de statistici fiabile și analizarea activităților economice în conformitate cu sistemele de conturi naționale în vigoare. Cu toate acestea, din punct de vedere socioeconomic, există, în mod evident, o permeabilitate între cele două subsectoare și legături strânse între sectorul comercial și cel necomercial în economia socială, ca rezultat al unei caracteristici comune tuturor organizațiilor economiei sociale: acestea sunt *organizații ale celor care desfășoară o activitate al cărei scop principal este satisfacerea nevoilor persoanelor, și nu remunerarea investitorilor capitaliști.*

În conformitate cu definiția de mai sus, *caracteristicile comune* ale acestor două subsectoare ale economiei sociale sunt următoarele:

1. sunt private, cu alte cuvinte, nu fac parte din sau nu sunt controlate de sectorul public;
2. au o formă de organizare, adică au, în general, personalitate juridică;
3. au autonomie decizională, ceea ce înseamnă că au deplina capacitate de a-și alege și revoca organele de conducere, precum și de a-și controla și organiza toate activitățile;
4. se bucură de libertate de asociere, cu alte cuvinte, asocierea la acestea nu este obligatorie;
5. orice distribuire a profiturilor sau excedentelor între membrii utilizatori, în cazul în care are loc, nu este proporțională cu aportul de capital sau cu cotizațiile plătite de membri, ci cu activitățile sau tranzacțiile acestora în cadrul organizației;
6. desfășoară o activitate economică în sine, pentru a satisface nevoile unor persoane, gospodării sau familii. Din acest motiv, organizațiile economiei sociale sunt considerate *organizații ale oamenilor, nu ale capitalului*. Acestea lucrează cu capitalul și alte resurse decât cele monetare, dar *nu în favoarea capitalului*;

7. sunt organizații democratice. Cu excepția unor organizații voluntare care prestează servicii necomerciale gospodăriilor, organizațiile de nivel primar sau de prim rang din economia socială aplică principiul „o persoană, un vot” în procesele lor decizionale, indiferent de aportul de capital sau cotizațiile plătite de membri. Organizațiile de la alte niveluri sunt, de asemenea, organizate democratic. Membrii dețin controlul majoritar sau exclusiv în procesul decizional al organizației.

O caracteristică foarte importantă a organizațiilor economiei sociale, profund înrădăcinată în istoria lor, este controlul democratic, cu drepturi egale de vot („o persoană, un vot”) în procesul decizional.

Cu toate acestea, definiția funcțională a economiei sociale menționată anterior acceptă, de asemenea, includerea organizațiilor nonprofit voluntare, *prestatoare de servicii necomerciale pentru gospodării*, chiar dacă acestea nu au o structură democratică, deoarece această abordare permite organizațiilor proeminente de acțiune socială din sectorul terțiar care produc bunuri sociale sau de interes social, de o utilitate socială indiscutabilă, să fie incluse în economia socială.

Subsectorul comercial sau de afaceri al economiei sociale

Subsectorul comercial al economiei sociale este format, în esență, din cooperative și societăți mutuale, grupuri de afaceri controlate de cooperative, societăți mutuale și alte organizații ale economiei sociale, alte întreprinderi similare, cum ar fi cele controlate de lucrători în Spania (*societades laborales*), și anumite instituții nonprofit care deservește companii din economia socială.

Subsectorul necomercial al economiei sociale

Marea majoritate a acestui subsector este compusă din asociații și fundații, deși pot fi întâlnite și organizații cu alte forme legale de organizare. Acest sector este format din toate organizațiile economiei sociale pe care criteriile conturilor naționale le consideră producători necomerciali, adică cei care furnizează majoritatea producției lor gratuit sau la prețuri nesemnificative din punct de vedere economic.

1.6 Economia socială: pluralism și identitate comună

Economia socială s-a poziționat în societatea europeană ca un *pol de utilitate socială* între sectorul capitalist și cel public. Aceasta este, cu siguranță, compusă dintr-o mare varietate de actori. Nevoile sociale vechi și noi constituie toate sfera de acțiune a economiei sociale. Aceste nevoi pot fi satisfăcute de persoanele afectate prin intermediul unei întreprinderi care să opereze pe piață, de unde aproape toate cooperativele și societățile mutuale își obțin majoritatea resurselor, sau prin asociații și fundații, aproape toate acestea furnizând servicii necomerciale persoanelor fizice, gospodăriilor sau familiilor și obținându-și, de obicei, majoritatea resurselor din donații, cotizații, subvenții etc.

Nu se poate trece cu vederea faptul că diversitatea resurselor și a agenților din cadrul economiei sociale duce la diferențe în dinamica comportamentului și a relațiilor lor cu mediul din care fac parte. De exemplu, voluntarii se găsesc în principal în organizațiile subsectorului necomercial (mai ales asociații și fundații), în timp ce subsectorul comercial din cadrul economiei sociale (cooperative, societăți mutuale și întreprinderi similare) practic nu are voluntari, cu excepția întreprinderilor sociale, care reprezintă un exemplu evident de hibrid comercial-necomercial, cu o mare diversitate de resurse (monetare de pe piață, subvenții publice și muncă voluntară) și de agenți din cadrul organizației (membri, salariați, voluntari, întreprinderi și organisme publice).

Această economie socială plurală, care își afirmă și își consolidează locul într-o societate plurală, nu înseamnă un amalgam fără identitate sau valoare interpretativă. Dimpotrivă, nucleul identității comune a economiei sociale este întărit de un grup larg și divers de entități microeconomice libere și voluntare, create de societatea civilă pentru a satisface și a răspunde nevoilor persoanelor fizice, gospodăriilor și familiilor, și nu de a remunera sau a servi drept paravan investitorilor sau întreprinderilor capitaliste, cu alte cuvinte, de organizațiile nonprofit. În ultimii 200 de ani, acest spectru divers (comercial și necomercial, interes reciproc sau interes general) a dat contur sectorului terțiar, identificat aici prin abordarea economiei sociale.

2. PRINCIPALELE ABORDĂRI TEORETICE REFERITOARE LA CONCEPTUL DE ECONOMIE SOCIALĂ

2.1 Sectorul terțiar ca punct de confluență

Sectorul terțiar a devenit un punct de confluență pentru diferite concepte, în special „sectorul nonprofit” și „economia socială”, care, deși descriu domenii care se suprapun în multe privințe, nu coincid perfect. Mai mult, abordările teoretice elaborate pe baza acestor concepte atribuie diferite funcții sectorului terțiar în economiile actuale.

2.2 Abordarea organizațiilor nonprofit

Principala abordare teoretică a sectorului terțiar, în afară de abordarea economiei sociale, este de origine anglo-saxonă: literatura privind *sectorul nonprofit* sau *organizațiile nonprofit* a apărut cu 30 de ani în urmă în Statele Unite. În esență, această abordare se referă numai la organizații private având înscrise în statut interdicții cu privire la distribuirea excedentelor între cei care le-au înființat sau care le controlează ori finanțează.

Aceste entități:

- a) *sunt organizații*, adică au o structură și o prezență instituțională. Acestea sunt, de obicei, persoane juridice;
- b) *sunt private*, adică separate, din punct de vedere instituțional, de autoritățile publice, deși pot beneficia de finanțare publică și pot avea funcționari publici în organismele de conducere;

- c) *sunt autonome*, adică au capacitatea de a-și controla propriile activități și libertatea de a-și alege și revoca organele de conducere;
- d) *nu își distribuie profitul*, ceea ce înseamnă că organizațiile nonprofit pot obține profituri, dar acestea trebuie reinvestite în misiunea lor principală și nu redistribuite proprietarilor, membrilor fondatori sau organismelor de conducere ale organizației;
- e) *asocierea la acestea este voluntară*, ceea ce înseamnă două lucruri: în primul rând, calitatea de membru nu este obligatorie sau impusă prin lege și, în al doilea rând, acestea trebuie să aibă voluntari care să participe la activitățile organizației sau la gestionarea acestora.

2.3 Abordarea economiei solidare

Această abordare s-a dezvoltat în Franța și în anumite țări din America Latină în ultimul sfert al secolului XX, fiind legată în mare măsură de importanța crescândă a sectorului terțiar, date fiind noile nevoi sociale ale numeroaselor categorii expuse riscului de excludere socială. Conceptul de *economie solidară* gravitează în jurul a trei poli: piața, statul și reciprocitatea. Acesta din urmă corespunde unui schimb nemonetar în domeniul sociabilității primare, identificate înainte de toate cu apartenența la asociații. Abordarea economiei sociale reprezintă o încercare de îmbinare a celor trei poli ai sistemului, astfel că experiențele specifice organizate în cadrul acesteia constituie forme hibride între economia de piață, o economie necomercială și una nemonetară, ale căror resurse provin, de asemenea, din surse diverse: comerciale (vânzări de bunuri și servicii), necomerciale (subvenții publice și donații) și nemonetare (voluntari).

Abordarea economiei solidare prezintă importante elemente de convergență cu cea a economiei sociale, folosindu-se, de altfel, și expresia „*economie socială și solidară*”. De asemenea, din punct de vedere practic, toate organizațiile considerate a face parte din economia solidară se regăsesc, fără îndoială, și în economia socială.

Având în vedere importanța lor, prezentăm în continuare principalele asemănări și deosebiri între abordarea economiei sociale și cea a organizațiilor nonprofit.

2.4 Asemănări și deosebiri între conceptul de *economie socială* și abordarea *organizațiilor nonprofit*

În ceea ce privește asemănările dintre abordarea economiei sociale și cea a organizațiilor nonprofit, patru dintre cele cinci criterii stabilite de abordarea organizațiilor nonprofit pentru a delimita domeniul de acțiune al sectorului terțiar sunt necesare și în cadrul abordării economiei sociale: sunt *private*, sunt *organizate formal*, au *autonomie de decizie* și *oricine poate dobândi statutul de membru* (participare voluntară).

Cu toate acestea, există trei criterii de delimitare a sectorului terțiar, în cazul cărora cele două abordări prezintă diferențe evidente:

a) criteriul nonprofit

În cazul abordării organizațiilor nonprofit, sunt excluse din sectorul terțiar toate organizațiile care își redistribuie profitul, indiferent sub ce formă, persoanelor sau organizațiilor care le-au fondat, le controlează sau le finanțează. Cu alte cuvinte, organizațiile din sectorul terțiar trebuie să aplice strict principiul neredistribuirii profitului. Pe lângă nedistribuirea profiturilor, abordarea organizațiilor nonprofit impune organizațiilor din sectorul terțiar să nu urmărească obținerea de profituri, cu alte cuvinte, să nu fie create cu scopul principal de a genera profituri sau de a fi rentabile financiar.

În cazul abordării economiei sociale, criteriul nonprofit, în sensul de mai sus, nu este o cerință esențială pentru organizațiile din sectorul terțiar. Bineînțeles, abordarea economiei sociale consideră că numeroase organizații care aplică strict criteriul nonprofit aparțin sectorului terțiar: un ansamblu vast de asociații, fundații, întreprinderi sociale și alte organizații nonprofit care deservește persoane și familii care îndeplinesc criteriul nonprofit prevăzut de abordarea organizațiilor nonprofit și toate criteriile organizațiilor din cadrul economiei sociale, definite în acest raport. Cu toate acestea, deși cooperativele și societățile mutuale constituie nucleul de bază al economiei sociale, abordarea organizațiilor nonprofit le exclude pe acestea din sectorul terțiar, deoarece majoritatea acestora distribuie o parte din excedente membrilor.

b) criteriul democratic

O a doua diferență între abordarea organizațiilor nonprofit și cea a economiei sociale este aplicarea criteriului democratic. Cerințele abordării organizațiilor nonprofit pentru a considera că o organizație aparține sectorului terțiar nu includ criteriul de organizare democratică, care este un element caracteristic al economiei sociale. Prin urmare, în abordarea organizațiilor nonprofit, sectorul terțiar include numeroase și foarte importante organizații nonprofit care nu îndeplinesc criteriul democratic și care sunt excluse din acesta în abordarea economiei sociale. Într-adevăr, multe instituții nonprofit din sectorul societăților financiare și nefinanciare care își vând serviciile la prețurile pieței nu respectă principiul organizării democratice. Aceste organizații nonprofit, considerate ca făcând parte din sectorul terțiar în abordarea organizațiilor nonprofit, dar nu și în cea a economiei sociale, includ anumite spitale, universități, școli, organisme culturale și artistice și alte instituții care nu îndeplinesc criteriul democratic și își vând serviciile pe piață, îndeplinind în același timp toate cerințele stabilite de abordarea organizațiilor nonprofit.

În cadrul abordării economiei sociale, orice entități nonprofit care nu funcționează democratic sunt, în general, excluse din sectorul terțiar, deși este acceptat faptul că organizațiile nonprofit voluntare, care prestează servicii unor persoane fizice sau familii, gratuit sau la prețuri nesemnificative, pot fi incluse în economia socială. Aceste instituții nonprofit își justifică *utilitatea socială* prin furnizarea, cu titlu gratuit, de bunuri sau servicii unor persoane fizice sau familii.

c) criteriul deservirii persoanelor

În sfârșit, o a treia diferență se referă la destinatarii serviciilor prestate de organizațiile din sectorul terțiar, dat fiind că domeniul de aplicare și prioritățile diferă între cele două abordări. În cadrul abordării economiei sociale, principalul scop al tuturor organizațiilor este acela de a deservi persoane sau alte organizații ale economiei sociale. În cazul organizațiilor de prim rang, majoritatea beneficiarilor activităților lor sunt persoane fizice, gospodării sau familii, fie în calitate de consumatori, fie în calitate de producători sau întreprinzători individuali. Multe dintre aceste organizații acceptă doar persoane fizice ca membri. Ocazional, acestea pot permite și persoanelor juridice de toate tipurile să devină membri, dar, în toate cazurile, economia socială plasează ființa umană în centrul preocupărilor sale, aceasta constituind rațiunea sa de a exista și finalitatea activităților sale.

Abordarea organizațiilor nonprofit, pe de altă parte, nu are un criteriu care să considere deservirea persoanelor un obiectiv prioritar. Organizațiile nonprofit pot fi înființate pentru a presta servicii atât persoanelor, cât și societăților care controlează sau finanțează aceste organizații. Pot exista chiar organizații nonprofit de prim rang constituite exclusiv din societăți de capital, financiare sau nefinanciare. Prin urmare, domeniul analizat de abordarea organizațiilor nonprofit este foarte eterogen.

În concluzie, asemănările și deosebirile menționate anterior între cele două abordări, precum și existența unui spațiu comun constituit din organizații incluse de amândouă, permit evaluarea divergențelor conceptuale și metodologice semnificative, care nu permit configurarea sectorului terțiar prin simpla adunare a grupurilor de organizații avute în vedere de ambele abordări.

În ceea ce privește diferențele dintre cele două abordări referitoare la funcțiile pe care le poate îndeplini sectorul terțiar în economiile dezvoltate, din punctul de vedere al abordării organizațiilor nonprofit, *sectorul terțiar se situează între stat și piață*, iar misiunea celui mai caracteristic nucleu al său (sectorul terțiar social) constă în satisfacerea unui număr considerabil de nevoi sociale care nu sunt acoperite nici de piață (în absența unei cereri solvabile cu putere de cumpărare), nici de sectorul public (fondurile publice nefiind capabile să satisfacă aceste nevoi), fiind astfel necesar să se recurgă la un al treilea tip de resurse și motivații. Conceptul anglo-saxon, bazat pe *voluntariat*, *societăți caritabile* (*charities*) în Marea Britanie și *fundatii* (Statele Unite) insistă asupra valorilor filantropice și asupra criteriului *nonprofit*.

Lipsa profiturilor în cazul activităților desfășurate demonstrează puritatea și corectitudinea motivelor care stau la baza lor și confirmă apartenența la sectorul terțiar, care își dovedește astfel caracterul *caritabil și de bunăstare socială*, misiunea acestuia fiind aceea de a atenua neajunsurile unui sistem public de protecție socială lipsit de generozitate și excesele unui sistem de piață mai dinamic, dar și mai implacabil decât orice alt sector cu categoriile sociale cele mai defavorizate.

În cazul abordării economiei sociale, sectorul terțiar nu este situat între piață și stat, ci *între sectorul capitalist și sectorul public*. Din acest punct de vedere, în societățile dezvoltate, sectorul terțiar este un *pol de utilitate socială* constituit dintr-o gamă largă de organizații private, create pentru a satisface nevoile sociale și nu pentru a-i remunera pe investitorii capitaliști.

În orice caz, potrivit abordării economiei sociale, sectorul terțiar nu este un sector rezidual, ci un pol instituțional al sistemului care, împreună cu sectorul public și sectorul privat capitalist, reprezintă un factor esențial pentru consolidarea bunăstării în societățile dezvoltate prin sprijinirea rezolvării unora dintre cele mai importante probleme, cum ar fi excluderea socială, șomajul masiv pe termen lung, dezechilibrele geografice, autonomia teritorială și o distribuție mai echitabilă a veniturilor și bogăției.

Spre deosebire de abordarea organizațiilor nonprofit, potrivit căreia sectorul terțiar are un rol caritabil și filantropic și desfășoară inițiative de solidaritate unidirecționale, economia socială promovează, de asemenea, inițiative de afaceri care implică solidaritate reciprocă între promotorii acesteia, pe baza unui sistem de valori în care procesul decizional democratic și acordarea de prioritate ființei umane, și nu capitalului, prevalează în distribuirea excedentelor.

Economia socială nu consideră persoanele defavorizate doar ca pe niște beneficiari pasivi ai filantropiei sociale, ci îi ridică pe cetățeni la statutul de protagoniști activi ai destinului lor.

3. CONCEPTE NAȚIONALE DE ECONOMIE SOCIALĂ

Realitatea socială și economică la care se face referire sub denumirea de „economie socială” în prezenta lucrare este larg răspândită și în evidentă expansiune în întreaga Uniune Europeană. Cu toate acestea, atât termenul, cât și conceptul științific, prezintă o oarecare ambiguitate în diferitele țări ale Uniunii și, în unele cazuri, chiar în aceeași țară, în care coexistă, de obicei, mai mulți termeni și concepte similare.

Au fost întreprinse cercetări în conformitate cu metodologia utilizată în studiul „Întreprinderile și organizațiile din sectorul terțiar. O provocare strategică pentru ocuparea forței de muncă” (CIRIEC, 2000), această cercetare¹, destinată, în primul rând, evaluării nivelului de recunoaștere a economiei sociale în trei domenii importante, și anume administrația publică, mediul științific și universitar și sectorul economiei sociale în sine din fiecare țară și, în al doilea rând, identificării și evaluării altor concepte similare.

¹ Colectarea de informații primare s-a bazat pe un chestionar semideschis adresat echipei de corespondenți, care sunt toți martori privilegiați, cu o cunoaștere aprofundată a conceptului de economie socială și a altor termeni similari, precum și a realității existente în acest sector în țările lor. Gradul de recunoaștere a fost împărțit în trei niveluri relative în diferite țări: (*) nivel redus de acceptare sau refuzul de a accepta acest concept; (**) nivel mediu de acceptare; și (***) nivel ridicat de acceptare.

Tabelul 1 Gradul de acceptare la nivel național a conceptului de economie socială

Țara:	De către autoritățile publice	De către întreprinderile din cadrul economiei sociale	De către mediul universitar/științific
Belgia	**	**	***
Franța	***	***	**
Irlanda	**	***	**
Italia	**	***	***
Portugalia	***	***	***
Spania	***	***	***
Suedia	**	***	**
Austria	*	**	**
Danemarca	*	**	**
Finlanda	**	**	**
Germania	*	*	**
Grecia	**	**	**
Luxemburg	**	**	**
Țările de Jos	*	*	*
Regatul Unit	*	*	**
<i>State membre noi</i>			
Cipru	**	**	**
Republica Cehă	*	**	*
Estonia	**	*	*
Ungaria	*	*	*
Letonia	*	***	**
Lituania	**	*	*
Malta	**	***	**
Polonia	**	**	**
Slovacia	Nu există date disponibile.	Nu există date disponibile.	Nu există date disponibile.
Slovenia	*	**	**

Notă: Întrebarea formulată în chestionar: „Ne-ați putea indica dacă conceptul de economie socială este recunoscut în țara dumneavoastră?”

Rezultatele permit identificarea a trei grupe de țări:

- *Țări cu nivelul cel mai ridicat de acceptare a conceptului de economie socială:* Franța, Italia, Portugalia, Spania, Belgia, Irlanda și Suedia. Primele patru țări enumerate (toate țări latine) ies în evidență, mai ales Franța, țara de origine a acestui concept. În Franța și în Spania, conceptul de economie socială este recunoscut prin lege.
- *Țări cu un nivel mediu (relativ) de acceptare a conceptului de economie socială:* Cipru, Danemarca, Finlanda, Grecia, Luxemburg, Letonia, Malta, Polonia și Regatul Unit. În aceste țări, conceptul de economie socială coexistă cu alte concepte, precum sectorul nonprofit, sectorul voluntariatului și sectorul întreprinderilor sociale. În Regatul Unit, nivelul scăzut de recunoaștere a conceptului de economie socială contrastează cu politica guvernului de sprijinire a întreprinderilor sociale. În Polonia, acesta este un concept destul de nou, dar este acceptat din ce în ce mai mult, în special ca urmare a efectului de structurare a Uniunii Europene.
- *Țări cu nivel scăzut sau cu nivel zero de acceptare a conceptului de economie socială:* În grupa țărilor din care fac parte Austria, Republica Cehă, Estonia, Germania, Ungaria, Lituania, Țările de Jos și Slovenia, grupă care cuprinde în principal țări care au făcut parte din ultimul val de extindere a Uniunii Europene și care sunt țări germanice, conceptul de economie socială este puțin cunoscut sau se află într-un stadiu incipient, în timp ce concepte înrudite precum sectorul non-profit, sectorul de voluntariat și sectorul organizațiilor neguvernamentale se bucură de un nivel mai ridicat de recunoaștere relativă.

Pe lângă conceptele de economie socială, sector non-profit, întreprinderi sociale și sector terțiar, în unele state membre ale Uniunii Europene coexistă alte noțiuni larg acceptate. În Regatul Unit, Danemarca, Malta și Slovenia, conceptele de sector al voluntariatului și organizații neguvernamentale, mai apropiate de ideea de organizații non-profit, par a se bucura de o mai largă recunoaștere științifică, socială și politică. Conceptele de economie solidară și economie socială și solidară, specifice țărilor europene francofone (Franța, regiunea valonă a Belgiei și Luxemburg), sunt de asemenea recunoscute, în timp ce noțiunea de *Gemeinwirtschaft* (economie socială) este consacrată în țări germanice, precum Germania și Austria.

4. COMPONENTELE ECONOMIEI SOCIALE

În ceea ce privește formele instituționale care alcătuiesc economia socială sau conceptul aferent cu cel mai înalt grad de recunoaștere în fiecare țară, s-a constatat că acestea diferă semnificativ de la o țară de la alta, dar că toate au în comun un nucleu de forme naționale autentice, cuprinzând cooperative, asociații mutuale, asociații și fundații, despre care experții sunt de părere că aparțin economiei sociale din țările lor.

Pe lângă aceste patru componente structurale, se menționează și alte forme specifice, precum întreprinderi sociale, *misericordias* (asociații caritabile portugheze), *instituições particulares de solidariedade social* (instituții de solidaritate sociale publice portugheze), agenții de dezvoltare, fundații comunitare, *istituzioni di pubblica assistenza e beneficenza* (instituții caritabile italiene), *sociedades laborales* (societăți comerciale spaniole), întreprinderi de integrare, centre speciale de ocupare a forței de muncă, organizații comune cu participarea lucrătorilor, organizații de voluntariat și asociații pro sociale.

În unele țări, anumite componente ale economiei sociale în sens larg nu se identifică ca fiind părți integrante ale sectorului social; dimpotrivă, acestea își declară idiosincrasia și caracterul izolat. Acesta este cazul cooperativelor din țări precum Germania, Regatul Unit, Letonia și parțial Portugalia.

În unele noi state membre ale Uniunii Europene, asociațiile mutuale (societăți de întrajutorare) sunt recunoscute într-o mai mică măsură ca făcând parte din economia socială. O posibilă explicație pentru această situație poate fi nivelul scăzut de recunoaștere a însuși conceptului de economie socială și absența statutului legal al acestor forme instituționale în aceste țări.

5. PLATFORME ȘI REȚELE ALE ECONOMIEI SOCIALE ÎN EUROPA

Existența unor organizații solide, reprezentative pentru acest sector este un indicator al faptului că aceste entități consideră că alcătuiesc un domeniu socio-economic distinct. Economia socială nu numai că dobândește vizibilitate prin intermediul acestor organizații, dar poate participa și își poate apăra propriile interese specifice în cadrul procesului de elaborare și aplicare a politicilor naționale și publice comunitare.

În unele țări europene, asociațiile reprezentând societăți și organizații din economia socială au fost înființate în principal dintr-o perspectivă sectorială, dând naștere următoarelor categorii de organizații reprezentative:

- Cooperative: EUROCOOP (consumatori), ACME (asigurători), CECODHAS (locuințe), CECOP (producție și lucrători), COGECA (agricultori), GEBC (bănci), UEPS (farmacii).
La rândul lor, acestea sunt membre ale recent înființatei organizații-umbrelă: Cooperatives Europe;
- Societăți mutuale de asigurări: AIM (asociații mutuale), ACME (asigurători), AISAM (asigurări mutuale);
- Asociații și organizații de acțiuni sociale: CEDAG (asociații de voluntariat), EFC (fundații), platforma europeană a ONG-urilor sociale, CEFEC (întreprinderi sociale, inițiative de ocupare a forței de muncă și cooperative sociale).

Majoritatea acestor organizații reprezentative la nivel european sunt, la rândul lor, membre ale CEP-CMAF, Conferința Permanentă Europeană a Cooperativelor, Societăților Mutuale, Asociațiilor și Fundațiilor, care este în prezent organismul cel mai avizat din sectorul economiei sociale europene în relația cu instituțiile europene.

În unele țări, asociațiile reprezentative au depășit nivelul sectorial și au înființat organizații intersectoriale care au o legătură directă cu economia socială. Printre acestea se numără: CEPES, Confederația întreprinderilor spaniole din economia socială; omologul acesteia din Franța, CEGES, Consiliul întreprinderilor și instituțiilor din economia socială; organizația flamandă VOSEC și cea valonă CONCERTES din Belgia; Platforma pentru economie socială și solidaritate din Luxemburg și Conferința permanentă a economiei sociale din Polonia.

6. ECONOMIA SOCIALĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ÎN CIFRE²

Din perspectivă macroeconomică, economia socială din Europa este extrem de importantă atât din punct de vedere uman, cât și economic. **În acest domeniu, lucrează peste 11 milioane de persoane, ceea ce reprezintă 6,7% din populația salariată a Uniunii Europene.**

În noile zece state membre ale UE, persoanele angajate în economia socială reprezintă 4,2% din populația salariată, un procent mai scăzut decât media celor 15 state membre „vechi” (7%) și din unele state precum Țările de Jos (10,7%), Irlanda (10,6%) sau Franța (8,7%).

Categoria asociațiilor, fundațiilor și organizațiilor similare (a treia coloană) reprezintă, în ansamblu, componenta majoritară a economiei sociale europene. Cu toate acestea, în noile state membre și în Italia, Spania, Finlanda și Suedia, categoria majoritară este cea a cooperativelor și organizațiilor similare.

Tabelul 2 Activitate remunerată în cooperative, asociații mutuale, asociații și organizații similare în Uniunea Europeană (2002-2003)

<i>Țara:</i>	<i>Cooperative</i>	<i>Asociații mutuale</i>	<i>Asociații</i>	<i>TOTAL</i>
Belgia	17 047	12 864	249 700	279 611
Franța	439 720	110 100	1 435 330	1 985 150
Irlanda	35 992	650	118 664	155 306
Italia	837 024	*	499 389	1 336 413
Portugalia	51 000	*	159 950	210 950
Spania	488 606	3 548	380 060	872 214

² Datele statistice privind economia socială din Europa se bazează pe datele secundare și se referă, în principal, la perioada 2002-2003. Pentru unele țări, în special pentru noile state membre ale UE, nu au existat informații cantitative anterioare acestui studiu, iar aceste date ar trebui tratate cu precauție.

Suedia	99 500	11 000	95 197	205 697
Austria	62 145	8 000	190 000	260 145
Danemarca	39 107	1 000	120 657	160 764
Finlanda	95 000	5 405	74 992	175 397
Germania	466 900	150 000	1 414 937	2 031 837
Grecia	12 345	489	57 000	69 834
Luxemburg	748	Nu există date disponibile.	6 500	7 248
Țările de Jos	110 710	Nu există date disponibile.	661 400	772 110
Regatul Unit	190 458	47 818	1 473 000	1 711 276
Cipru	4 491	Nu există date disponibile.	Nu există date disponibile.	4 491
Republica Cehă	90 874	147	74 200	165 221
Estonia	15 250	Nu există date disponibile.	8 000	23 250
Ungaria	42 787	Nu există date disponibile.	32 882	75 669
Letonia	300	Nu există date disponibile.	Nu există date disponibile.	300
Lituania	7 700	0	Nu există date disponibile.	7 700
Malta	238	Nu există date disponibile.	Nu există date disponibile.	238
Polonia	469 179	Nu există date disponibile.	60 000	529 179
Slovacia	82 012	Nu există date disponibile.	16 200	98 212
Slovenia	4 401	270	Nu există date disponibile.	4 671
TOTAL	3 663 534	351 291	7 128 058	11 142 883

* Datele despre asociațiile mutuale sunt prezentate împreună cu cele despre cooperative în Italia și împreună cu cele despre asociații în Portugalia.

7. EXEMPLE DE SOCIETĂȚI ȘI ORGANIZAȚII DIN ECONOMIA SOCIALĂ

În completarea datelor macroeconomice, dinamismul și bogăția socio-economică a economiei sociale din Europa pot fi înțelese și prin intermediul unor cazuri specifice care atestă multitudinea de răspunsuri oferite de economia socială la nevoile și aspirațiile societății europene, dezvoltându-se diversitatea formelor adoptate de aceste organizații și arată că, în ciuda diversității dinamismului specific, este posibilă identificarea unei trăsături comune: apartenența acestora la un sector socioeconomic situat între economia privată capitalistă tradițională și economia publică.

Exemplele următoare, alese cu ajutorul corespondenților din fiecare țară în care s-a realizat studiul, ilustrează eterogenitatea practicilor economiei sociale din Europa:

- *Cooperativa Sociale Prospettiva*: integrarea pe piața forței de muncă a categoriilor celor mai dezavantajate prin confecționarea de ceramică artistică (www.prospettivacoop.it);
- *Cooperativa Chèque Déjeuner*: crearea de locuri de muncă cu valoare socială și umană (www.chèque-dejeuner.com);
- *Grupul Irizar*: al doilea cel mai mare producător de autocare de lux din Europa (www.irizar.com);
- *Multipharma*, o mare cooperativă de produse farmaceutice (www.multipharma.be);
- *Asociația cooperativelor de credit din Lituania*, organizație pentru integrarea financiară (www.lku.lt);
- *Dairygold Agricultural Co-operative Society*: sprijin acordat agricultorilor (www.dairygold.ie);
- *Anecoop*: un grup cooperativ agricol care îmbină dezvoltarea locală și pe cea agrară cu inovațiile tehnologice (www.anecoop.com);
- *Uniunea estonă a asociațiilor cooperatiste de gestionare a locuințelor*, peste 100.000 de persoane locuiesc în clădiri ale cooperativei (www.ekyl.ee);
- *COFAC*, cea mai mare cooperativă universitară portugheză generatoare de cunoaștere și capital uman (www.ulusofona.pt);
- *Cooperación y Desarrollo de Bonares*: cooperare și dezvoltare public-privat la nivel local (www.bonares.es);
- *Societatea cooperatistă a serviciilor maritime din Cipru (COMARINE)* (www.comarine.com.cy);
- *Consorzio Beni Culturali Italia*: primul serviciu adus culturii este crearea de cultură (www.consorziobeniculturali.it);
- *Britannia building society*: a doua cea mai mare societate de construcții din Regatul Unit (www.britannia.co.uk);
- *Vzajemna*, asigurări de sănătate și asistență medicală (www.vzajemna.si);
- *MACIF*, cea mai mare societate mutuală din Franța (www.macif.fr);
- *Grupul Tapiola*, asigurări, servicii bancare, economii și investiții (www.tapiola.fi);
- *Benenden Healthcare Society* (www.benenden-healthcare.org.uk);

- *Shelter*, o mare organizație caritabilă pentru persoanele fără adăpost (www.England.shelter.org.uk);
- *Alte Feuerwache Köln*, centru socio-cultural autogestionat (www.altefeuerwachekoeln.de);
- *Artisans du Monde*, prima asociație de comerț echitabil cu țările din lumea a treia (www.artisansdumonde.org);
- *Motivacio*, fundație pentru integrarea socială a persoanelor cu handicap (www.motivacio.hu);
- *Fondazione Cariplo*: resurse pentru sprijinirea instituțiilor civice și sociale în demersul lor de a oferi servicii mai bune comunității (www.fondazionecariplo.it);
- *Trångsviksbolaget AB*, o întreprindere comunitară în nordul Suediei (www.trangsviken.se);
- ONCE, organizația nevăzătorilor din Spania, integrează persoanele cu handicap pe piața forței de muncă și prestează de servicii sociale (www.once.es);
- Asociația de ajutor reciproc *Flandria*, acces la servicii medicale complementare (www.flandria.pl).

8. ECONOMIA SOCIALĂ, POL DE UTILITATE SOCIALĂ

Conceptul de economie socială este strâns legat de conceptele de progres și coeziune socială. Contribuția cooperativelor, asociațiilor mutuale, asociațiilor, fundațiilor și a altor întreprinderi sociale la societatea europeană depășește cu mult contribuția deloc de neglijat pe care PIB-ul o poate reflecta în termeni strict economici. Potențialul acestui sector social de a genera *valoare adăugată socială* este ridicat, la fel ca și concretizarea sa multidimensională și semnificativ calitativă, motiv pentru care perceperea și cuantificarea nu sunt întotdeauna ușor de realizat. De fapt, acesta continuă să pună la încercare metodele de evaluare a bogăției și bunăstării.

Multe studii au arătat că economia socială creează un mediu care reglementează sistemul în sensul obținerii unui model mai echilibrat de dezvoltare socială și economică. Acest rol de reglementare se manifestă la diferite niveluri, precum definirea activităților socio-economice, accesibilitatea (geografică, socială, financiară și culturală) a serviciilor, capacitatea de adaptare a serviciilor la necesități și capacitatea de a genera stabilitate într-un context economic eminentemente ciclic. S-a dovedit, de asemenea, capacitatea economiei sociale de a genera noi posibilități pentru societate și faptul că aceasta reprezintă un sector social care generează un tip de dezvoltare în care oamenii se află pe primul plan.

Domeniile cu nivelul cel mai ridicat de consens științific, social și politic în materie de recunoaștere a valorii adăugate sociale a economiei sociale sunt coeziunea socială, ocuparea forței de muncă, generarea și menținerea structurii sociale și economice, dezvoltarea democrației, inovarea socială și dezvoltarea locală. Cu toate acestea, economia socială contribuie în mod semnificativ și la distribuirea mai echitabilă a veniturilor și bogăției, la crearea și oferirea de servicii de asistență socială (precum serviciile sociale, medicale și de securitate socială), la dezvoltarea durabilă, la creșterea gradului de democratizare și de implicare a opiniei publice și la creșterea eficienței politicilor publice.

Coeziune socială: Completând și mai ales pregătind calea pentru acțiuni publice în lupta împotriva excluderii sociale, economia socială și-a demonstrat capacitatea de creștere a nivelului de coeziune socială în două direcții: în primul rând, a contribuit la integrarea socială și pe piața forței de muncă a persoanelor și regiunilor clar dezavantajate; acest fapt se poate constata în special în cazul asociațiilor, fundațiilor și întreprinderilor de inserție profesională și altor întreprinderi sociale, care au contribuit la reducerea nivelului de sărăcie și excludere. În al doilea rând, prin intermediul economiei sociale, societatea și-a îmbunătățit nivelul de cultură democratică, și-a sporit gradul de participare socială și a reușit să dea o voce și capacitate de negociere grupurilor sociale excluse anterior de la procesul economic și de la cel de elaborare și punere în aplicare a politicilor publice, mai ales a celor formulate la nivel local și regional.

Dezvoltare locală și regională: Economia socială reprezintă și un motor strategic de dezvoltare locală și regională. Aceasta manifestă, într-adevăr, un potențial ridicat de activare a proceselor endogene de dezvoltare în zonele rurale, de revigorare a zonelor industriale aflate în declin și de rehabilitare și revitalizare a zonelor urbane degradate, pe scurt, de a contribui la dezvoltarea economică endogenă, de a restabili competitivitatea pe arii extinse și de a facilita integrarea acestora la nivel național și internațional, remediind dezechilibrele geografice majore. Această capacitate se bazează pe argumente compatibile cu parametri conceptuali ai teoriei dezvoltării economice a suedezului Gunnar Myrdal, laureat al premiului Nobel, deoarece promovează efectele de răspândire (*spread effects*) (dezvoltare la nivel local și procese de acumulare) și reduce la minimum regresul sau efectele de regres (*backwash effects*): a) având în vedere profitul său real și logica distribuirii excedentului, aceasta manifestă o mai mare tendință către reinvestirea profiturilor în zonele geografice unde acestea au fost generate; b) este capabilă să mobilizeze nu numai agenții cu cele mai bune cunoștințe despre mediul lor și aflați în cea mai bună poziție pentru a demara inițiative adecvate, dar și resursele existente la nivel local; c) este capabilă să genereze și să difuzeze cultură antreprenorială și mecanisme antreprenoriale; d) poate face legătura între generarea și/sau extinderea activității economice și necesitățile locale (de exemplu, serviciile comunitare) și/sau rețeaua productivă locală; e) poate menține activitățile economice care riscă să dispară ca urmare a nerentabilității (de exemplu, artizanatul) sau a concurenței puternice (industrii tradiționale); f) poate genera capital social în accepțiunea lui Putnam, care este baza instituțională fundamentală pentru promovarea dezvoltării economice durabile.

De asemenea, anumite caracteristici ale economiei sociale au fost evidențiate de contextul actual al globalizării, în care delocalizarea proceselor de producție reprezintă o provocare permanentă pentru regiuni: forma autentică de control și de luare a deciziilor în economia socială, bazate pe principii democratice și pe participarea cetățenilor, tinde să păstreze frâiele procesului economic în mâinile societății civile din propriul teritoriu (spre deosebire de investitorii de capital), ancorând mai puternic întreprinderile în comunități și conferind teritoriilor o mai mare autonomie pentru a-și defini propriul model de dezvoltare.

Inovare: Capacitatea de inovare a economiei sociale, cu diferitele dimensiuni identificate de Shumpeter (produs, proces, piață și organizare), nu este mai puțin importantă, având mai ales în vedere procesele de schimbare din societatea europeană. Contactul direct între acest sector social și

societate îi conferă o capacitate specială de identificare a noilor necesități, canalizându-le în administrația publică și în întreprinderile private tradiționale lucrative și, unde este cazul, oferind soluții creative și inovatoare. De exemplu, în secolul XIX, asociațiile de asistență mutuală și societățile de întrajutorare au desfășurat o activitate de pionierat, oferind soluții la nevoile noii societăți industriale prin acoperirea riscurilor de sănătate și contribuind la menținerea veniturilor clasei muncitoare; acestea au generat inovații sociale și instituționale importante, care au fost precursorii sistemelor publice de asigurări sociale din Europa. Diversele moduri în care organizațiile economiei sociale au fost legate de acest proces se reflectă în diversitatea modelelor de asigurări sociale.

De asemenea, în domeniul inovației tehnologice, mai ales în contextele de dezvoltare a sistemelor de inovare ale economiei sociale, generarea și difuzarea noilor idei au înregistrat rate mai ridicate de succes. În aceste sisteme, un factor-cheie este alianța stabilă între agenții dintr-o regiune implicată în promovarea economiei sociale, cum sunt agențiile guvernamentale responsabile în domeniu, universități, federații și sectorul antreprenorial al economiei sociale în sine. Printre exemple se numără Quebec, Corporația Cooperativă Mondragón și sistemul CEPES-Andalusia din sudul Spaniei.

Cu toate acestea, inovarea nu a beneficiat de o finanțare echilibrată din partea autorităților publice și a instituțiilor private. S-a acordat prioritate finanțării inovației tehnologice mai degrabă decât altor forme de inovație în care economia socială deține un rol mai important.

Ocuparea forței de muncă: Valoarea adăugată socială a economiei sociale se manifestă cel mai vizibil și mai clar în remedierea numeroaselor dezechilibre de pe piața forței de muncă. Nu este deloc surprinzător că ministerelor muncii și afacerilor sociale ale guvernelor europene le revine responsabilitatea promovării economiei sociale. Chiar și Strategia Lisabona a Uniunii Europene recunoaște în mod expres economia socială drept element central al politicii sale de ocupare a forței de muncă.

În mod concret, economia socială a contribuit la crearea de noi locuri de muncă, la menținerea locurilor de muncă în sectoare și întreprinderi în criză și/sau amenințate cu închiderea, la creșterea nivelului de stabilitate a locurilor de muncă, la aducerea locurilor de muncă din economia subterană în economia legală, la menținerea anumitor meserii (de exemplu, artizanatul) și explorarea unor noi profesii (de exemplu, educator social) și la dezvoltarea de modalități de inserție profesională a categoriilor deosebit de defavorizate și amenințate de excluderea socială. În ultimele decenii, datele statistice au arătat că economia socială este un sector puternic în ceea ce privește crearea de locuri de muncă în Europa, cu o mai mare sensibilitate la ocuparea forței de muncă decât celelalte sectoare ale economiei (a se vedea CIRIEC 2000).

Cu toate acestea, economia socială nu este un panaceu pentru Europa. Potențialul său este limitat de importante probleme specifice. O problemă gravă din punct de vedere macroeconomic este atomizarea exagerată a sectorului și a inițiativelor sale și rezistența sa structurală la formarea de grupări. O altă problemă majoră o reprezintă tendința structurală din organizațiile economiei sociale de a-și vedea reduse caracteristicile specifice sau chiar de a deveni societăți lucrative tradiționale, în

cazul societăților din economia socială care sunt cel mai implicate pe piață, de a fi transformate în instrumente de către organismele guvernamentale sau chiar de a deveni dependente (în special financiar) de acestea, atunci când relațiile lor obișnuite sunt cu autoritățile. Acest fenomen este cunoscut sub numele de *izomorfism organizațional*. Dacă dorește să se dezvolte la potențialul său maxim, economia socială trebuie să creeze mecanisme pentru a rezista la această slăbire sau degenerare, să organizeze mecanisme autonome de dezvoltare care să împiedice ca aceasta să devină dependentă de celelalte două sectoare și să formeze alianțe. Din punct de vedere microeconomic, principalele probleme sunt, pe de o parte, dificultatea pe care o întâmpină întreprinderile și organizațiile economiei sociale în a atrage capital pentru finanțarea propriilor investiții și activități și, pe de altă parte, tensiunile legate de menținerea resurselor umane strategice.

Construcția europeană: Din punct de vedere istoric, economia socială nu a fost lipsită de legături cu construcția europeană, acest fapt fiind menționat în Tratatul de la Roma, care recunoaște explicit cooperativele ca forme de antreprenariat, și de proiectul Constituției europene, care face referire la economia socială de piață. Pentru a atinge nivelul de bunăstare și progres de care de bucură țările „din Occident” ale Uniunii Europene, modelul social și economic european a avut nevoie de contribuția economiei sociale, care a jucat un rol de echilibrare între aspectele economice și cele sociale, îndeplinind funcția de mediator între instituțiile publice și societatea civilă și de factor de reglare a dezechilibrelor sociale și economice într-o societate și o economie plurale.

Economiile și societățile noilor state membre traversează procese de tranziție îndelungate de la sistemele de planificare comuniste la economii de piață reglementate. Schimbările prin care au trecut acestea în ultimii ani au avut consecințe serioase asupra economiilor lor sociale, mai ales în sectorul cooperatist, care a fost instrumentalizat timp de multe decenii și chiar și în timpul tranziției la un sistem de piață. Cu toate acestea, contrar anumitor previziuni, acest sector nu a fost dezmembrat la scară largă. După o jumătate de secol în care practic dispăruseră, asociațiile mutuale, asociațiile și fundațiile se află în prezent într-o fază de redescoperire și expansiune progresivă, simultan cu dezvoltarea societății civile, mișcărilor sociale și a sindicatelor din aceste țări.

Dezvoltarea acestui „al treilea pilon” este în interesul noilor state membre dacă acestea doresc să urmeze modelul european de dezvoltare și să realizeze o integrare rapidă și adecvată în modelul social european.

9. LEGISLAȚIA PENTRU ACTORII ECONOMIEI SOCIALE DIN UNIUNEA EUROPEANĂ

Acest important sector social este larg recunoscut de instituțiile diferitelor țări ale UE atât în plan legislativ, cât și al politicilor sale.

Dispozițiile legale care definesc acest cadru stabilesc trei tipuri de recunoaștere a acestui sector: 1) recunoașterea explicită de către autoritățile publice a identității specifice a acestor organizații, care necesită un tratament special. În această privință, scopul codului juridic este înființarea acestora cu

statut de agenți privați; 2) recunoașterea capacității și libertății acestor organizații de a funcționa în orice sector de activitate economică și socială; 3) recunoașterea rolului economiei sociale de interlocutor în procesul de elaborare și punere în aplicare a diferitelor politici publice, aceasta fiind percepută ca un factor de codecizie și coexecutare a politicilor.

În Europa, diferitele forme ale economiei sociale nu beneficiază întotdeauna de un nivel adecvat de instituționalizare în aceste trei domenii.

Dacă ne referim la primul dintre ele, nu toate formele economiei sociale sunt recunoscute în aceeași măsură în sistemele juridice ale diferitelor țări din Uniunea Europeană.

Cooperativele, care sunt recunoscute în mod expres în articolul 48 din Tratatul de la Roma ca o formă specifică de întreprindere, dar și de constituțiile câtorva state membre, precum Grecia, Italia, Portugalia și Spania, dispun de un cadru de reglementare în limitele căruia pot funcționa și care garantează drepturile membrilor și terților, dar nu există întotdeauna o lege specifică care să reglementeze regimul cooperativelor la nivel național. În anumite țări, de exemplu Danemarca, Republica Cehă sau Regatul Unit, lipsește o lege generală privind cooperativele, deși există anumite legi pentru forme specifice de cooperative, precum cooperativele de gestionare a locuințelor în Danemarca sau cooperativele de credit sau casele de ajutor reciproc în Regatul Unit și Republica Cehă. Această situație contrastează cu cea din alte țări, precum Spania, Italia sau Franța, care suferă de inflație legislativă în acest domeniu, având legi diferite pentru fiecare tip de cooperativă și nivel de guvernare (național sau regional).

O situație similară se înregistrează în ceea ce privește diferențele de statut juridic al diferitelor forme de economie socială în Europa. În acest context, pot fi identificate trei grupuri de țări: primul dispune de legislație specifică pentru diversele forme de economie socială, cel de-al doilea dispune de câteva dispoziții legale privind economia socială, dar care sunt dispersate în mai multe legi, iar cel de-al treilea nu dispune de nici un fel de dispoziții legale care să reglementeze anumite forme ale economiei sociale.

Carențele legislative pot crea probleme serioase în ceea ce privește statutul juridic al grupurilor care doresc să înființeze organizații ale economiei sociale: cadrul juridic poate frâna dezvoltarea de noi forme, dacă cele existente nu pot fi adaptate la noile cerințe. În această privință, obiectivul noii legislații apărute în ultimii ani în diferite țări, precum legile specifice privind întreprinderile sociale (legea din 2003 din Finlanda, legea din 2004 din Lituania și Legea 118/2005 din Italia), cooperativele sociale (legile din 2006 din Polonia și Portugalia) și organizațiile non-profit de utilitate socială (Decretul 460/1997 din Italia) sau modificările aduse legilor existente astfel încât să reflecte noi forme (precum societățile cooperative de interes colectiv înființate în 2001 în Franța sau cooperativele de inițiativă socială care au apărut în ultimii ani în diferite legi privind cooperativele din Spania), a fost acela de a oferi o cale de dezvoltare unei „noi economii sociale”. Legislația adoptată recent, în ultimii ani, în mai multe noi state membre ale Uniunii Europene are o importanță deosebită.

La nivel european, noul statut pentru o societate cooperatistă europeană favorizează deja răspândirea acestei forme de economie socială, îmbunătățind nu numai posibilitățile cooperativelor europene de a desfășura activități transnaționale, ci și mai ales dezvoltând sectorul în țări în care nu există un statut propriu – cazul Marii Britanii - sau în care aceste forme juridice și-au pierdut în mare măsură prestigiul social, deoarece erau considerate vestigii ale vechiului regim, așa cum este cazul în noile state membre din Europa Centrală și de Est.

În aceeași ordine de idei, retragerea din ultimii ani de pe ordinea de zi a Comisiei Europene a propunerilor care vizau crearea unui statut al unei asociații mutuale europene și a unei asociații europene a reprezentat o piedică serioasă în calea oferirii mai multor posibilități de dezvoltare a acestor forme de economie socială în Europa.

Specificitatea organizațiilor economiei sociale se bazează pe anumite valori și principii caracteristice. Scopul normelor care guvernează aceste organizații este acela de a reflecta această specificitate, stabilind principiile de decizie democratică și limitele existente în ceea ce privește, printre altele, distribuirea profitului și a excedentului. Cu toate acestea, acest *modus operandi* specific nu este neutru. Utilizarea acestor forme juridice impune grupurilor fondatoare și agenților economici cheltuieli de funcționare mai ridicate în comparație cu alte forme de întreprinderi private. Cheltuielile cauzate de caracteristicile specifice ale organizației economiei sociale corespund internalizării costurilor sociale legate de procesul de decizie democratică, modului în care sunt alocate excedentele și tipului de bunuri și servicii produse care sunt, în principal, de interes social și/sau general, spre deosebire de întreprinderile private clasice cu scop lucrativ care își externalizează cheltuielile private.

Din perspectiva garantării de șanse egale diferitelor forme de organizare și având în vedere faptul că situații inegale necesită un tratament diferențiat, cadrul juridic ar trebui să instituie măsuri de compensare a dificultăților de funcționare întâmpinate de grupuri organizate în cadrul unor forme juridice care implică posibilități limitate. Aceste măsuri pot consta în subvenții, dar pot, de asemenea, să ia forma unor avantaje fiscale. Cu toate acestea, în același timp, legiuitorii ar trebui să creeze mecanisme adecvate pentru a evita ca anumiți agenți economici să aibă un comportament oportunist și să profite de compensațiile acordate pentru adoptarea acestor forme juridice fără a susține costurile corespunzătoare.

În majoritatea țărilor din partea de vest a Uniunii Europene, cele patru forme juridice principale ale economiei sociale beneficiază de un tip sau altul de tratament fiscal specific. Beneficiile unor astfel de măsuri fiscale speciale sunt mai mari în cazul asociațiilor și al fundațiilor, dat fiind caracterul lor nonprofit și modul în care acestea își alocă resursele și excedentele, acordând prioritate activităților de interes social și/sau general. Acest tip de legislație a fost consolidată în ultimii ani în anumite țări, spre exemplu în Spania, prin Actul 43/2002 de adoptare a sistemului de impozitare a organizațiilor nonprofit, în Italia, prin Actul 460/1997 privind organizațiile nonprofit de utilitate socială (ONLUS) și în Germania, prin „Codul social” (*Sozialgesetzbuch*) care guvernează organizațiile nonprofit. În ceea ce privește cooperativele, multe țări care au un sistem special de fiscalitate nu îl aplică tuturor cooperativelor. În Irlanda, spre exemplu, acesta este aplicabil numai cooperativelor de credit, iar în Grecia, numai cooperativelor agricole.

Cadrul instituțional definește, de asemenea, spațiul de acțiune al economiei sociale în diferitele sectoare ale activității sociale și economice. Deși dispozițiile de reglementare privind formele de economie socială recunosc dreptul acestora de a funcționa liber pe piață, la fel ca orice alt agent privat, reglementările sectoriale pot constitui obstacole care să le împiedice accesul la anumite domenii de activitate și dezvoltarea liberă în cadrul acestora. În cazul societăților mutuale, pot fi observate trei modele de dezvoltare din punctul de vedere al sectoarelor de activitate ale economiei: în anumite țări, societățile mutuale pot funcționa în numeroase domenii; acesta este, spre exemplu, cazul Regatului Unit, unde astfel de societăți se pot implica în activități diverse, de la furnizarea apei la sport; în alte țări, domeniul de acțiune al societăților mutuale este limitat la anumite sectoare, cum ar fi asigurările de sănătate sau acoperirea riscurilor de sănătate și profesionale; în sfârșit, în unele țări, societățile mutuale nu dispun de această formă juridică. Pe lângă aceasta, în sectoarele în care normele prevăd că riscurile nu pot fi mutualizate, nu se pot înființa cooperative de asigurări și societăți mutuale de asigurări. Situația este similară în cazul cooperativelor din alte sectoare de activitate ale economiei.

10. POLITICI PUBLICE DESTINATE ECONOMIEI SOCIALE ÎN ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE

În ultimii 25 de ani, un număr mare de guverne naționale și regionale din cadrul Uniunii Europene au dezvoltat politici publice care fac referire în mod explicit la economia socială în ansamblu sau la componentele acesteia. În general, acestea au formulat *politici sectoriale* care includ referințe explicite, deși fragmentare și incoerente, la formele instituționale care alcătuiesc economia socială. Printre exemple, se numără politicile active de ocupare a forței de muncă, cu implicarea cooperativelor lucrătorilor și a întreprinderilor de integrare, politicile privind serviciile sociale, în care asociațiile, fundațiile și alte organizații nonprofit au jucat un rol major, politicile privind agricultura și dezvoltarea rurală, cu implicarea cooperativelor agricole, sau referințele la societăți mutuale în cadrul sistemelor de asigurări sociale. Mai recent, au apărut în special *politici specifice economiei sociale*, unele axate pe întreprinderile care funcționează pe piață, iar altele pe organizațiile nonprofit care funcționează în afara pieții, acestea acoperind însă rareori ambele categorii. Aplicarea acestor politici în statele Uniunii Europene a fost însă neuniformă atât în ceea ce privește amploarea, cât și conținutul.

Multe state membre ale UE dispun de un organism la nivel înalt în cadrul guvernului național cu o responsabilitate explicită și recunoscută în ceea ce privește economia socială. Acesta este cazul Secretariatului de stat pentru dezvoltarea durabilă și economia socială (Secrétariat d'Etat au Développement Durable et à l'Economie Sociale) din cadrul guvernului belgian, al Direcției generale pentru economia socială (Dirección General de Economía Social) din cadrul Ministerului Muncii din Spania și al mai multora dintre guvernele regionale, al Delegației interministeriale pentru inovare, experimentare socială și economie socială (Délégation Interministérielle à l'Innovation, à l'expérimentation sociale et à l'économie sociale) din cadrul guvernului francez, al Unității pentru economie socială (Social Economy Unit – FAS) din Irlanda, al Direcției generale pentru organismele cooperative, Ministerul Dezvoltării Economice (Direzione generale per gli enti cooperative, Ministero dello sviluppo economico) și al Agenției pentru organizațiile nonprofit de utilitate socială (Agenzia per le ONLUS) din Italia, al Unității de legătură cu ONG-urile din cadrul Ministerului Familiei și al

Solidarității Sociale (NGO Liaison Unit, Maltese Government's Ministry for the Family and Social Solidarity) al guvernului Maltei, al Institutului António Sérgio pentru sectorul cooperativ (INSCOOP) (Instituto António Sérgio do Sector Cooperativo) din Portugalia, și al Unității pentru întreprinderile sociale din cadrul cabinetului primului-ministru (Cabinet Office's Social Enterprise Unit) și al Unității financiare pentru organizațiile caritabile și pentru sectorul terțiar din cadrul trezoreriei (Treasury's Charity and Third Sector Finance Unit) din Regatul Unit.

Au fost instituite o multitudine de tipuri de politici pentru a stimula economia socială. În funcție de natura instrumentelor pe care le utilizează, acestea pot fi clasificate în politici instituționale, politici de promovare, formare și cercetare, politici financiare, politici de asistență prin servicii concrete și politici ale cererii.

11. POLITICI PUBLICE DESTINATE ECONOMIEI SOCIALE LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE

În ultimii 30 de ani, diversele autorități ale UE au acordat o atenție din ce în ce mai mare economiei sociale, deși în mod intermitent și cu diferențe de la o instituție la alta. Rolul important al economiei sociale în dezvoltarea socială și economică a Europei a fost recunoscut din ce în ce mai mult, aceasta consolidându-și în același timp poziția de piatră de temelie a modelului social european.

Primul pas pe calea recunoașterii instituționale a economiei sociale și a structurării unor politici europene specifice a fost făcut în 1980. Anul 1989 a marcat o etapă esențială în acest proces: Comisia Europeană a publicat Comunicarea „Întreprinderile din sectorul economiei sociale și realizarea pieței interne fără frontiere”, care propunea elaborarea, sub forma unor statute, a unui cadru juridic european pentru cooperative, asociații și societăți mutuale și a creat Unitatea economie socială în cadrul DG XXIII.

Două alte instituții ale UE au jucat un rol important în promovarea economiei sociale:

- Comitetul Economic și Social European (CESE), organ consultativ al Uniunii Europene. Reprezentanții economiei sociale care fac parte din Grupul III al acestui Comitet au creat o „categorie a economiei sociale”. CESE a fost deosebit de activ în ultimii ani și a emis numeroase avize.
- Parlamentul European, în cadrul căruia a fost înființat, în 1990, Intergrupul pentru economia socială.

Un alt astfel de organism este Comitetul Consultativ al Cooperativelor, Societăților Mutuale, Asociațiilor și Fundațiilor (CCCMAF). Acesta a fost creat în 1998 pentru a oferi consultanță cu privire la diversele teme privind promovarea economiei sociale la nivel comunitar. Acest comitet a fost desființat în anul 2000, după restructurarea Comisiei, dar, la inițiativa organizațiilor din acest sector, a fost imediat creată Conferința Permanentă Europeană a Cooperativelor, Societăților Mutuale, Asociațiilor și Fundațiilor (CEP-CMAF), platformă europeană destinată să joace rolul de interlocutor al instituțiilor europene.

În momentul punerii în aplicare a măsurilor privind economia socială, instituțiile UE se confruntă cu o dublă problematică: cadrul juridic al acesteia este insuficient, iar definiția sa conceptuală nu este destul de clară; textele fundamentale ale Uniunii Europene (Tratatul de la Roma și Tratatul de la Maastricht) nu conțin referințe explicite la aceasta; acolo unde există, definiția sa se bazează mai mult pe forma juridică decât pe activitățile desfășurate; în plus, coexistă o multitudine de termeni (al treilea sistem, societatea civilă etc.), ceea ce îngreunează ajungerea la un consens în ceea ce privește denumirea care ar trebui utilizată.

Din punctul de vedere al recunoașterii juridice și al vizibilității economiei sociale, trebuie menționate organizarea de Conferințe Europene, aprobarea avizelor CESE și a inițiativelor și opiniilor Intergrupului pentru economia socială din cadrul Parlamentului European, precum și aprobarea Statutului pentru o societate cooperatistă europeană.

În politicile puse în aplicare, obiectivele cu care este asociată economia socială sunt în principal ocuparea forței de muncă, serviciile sociale și coeziunea socială, încadrându-se astfel în două orientări ale politicii publice: politici de integrare socială și de integrare pe piața forței de muncă și politici sociale, pe de o parte, și politici de dezvoltare locală și de creare de locuri de muncă, pe de altă parte. Interesul pe care îl manifestă instituțiile UE față de implicarea economiei sociale în urmărirea acestor obiective reprezintă un progres fundamental, cu toate că dovedește o perspectivă limitată asupra potențialului economiei sociale și a efectelor benefice pe care aceasta le-ar putea genera în economia și societatea europeană.

În lipsa unei politici bugetare europene specifice pentru economia socială, participarea economiei sociale la politica bugetară a Uniunii Europene a avut loc prin intermediul politicilor de ocupare a forței de muncă și de coeziune socială, și în special prin intermediul bugetelor multianuale pentru promovarea IMM-urilor și a ocupării forței de muncă, cum ar fi inițiativa ADAPT, inițiativa EQUAL pentru integrarea socială și integrarea pe piața forței de muncă, Fondul Social European (FSE) și acțiunea-pilot „Al treilea sistem și ocuparea forței de muncă”.

Aceste programe au avut un amplu rol de structurare, atât la nivel național, cât și internațional, realizând coordonarea și structurarea economiei sociale europene în termeni de federații, rețele, cercetare, cultură și politici. Din acest punct de vedere, programul EQUAL prezintă o importanță deosebită. Acesta susține proiecte care implică participarea organizațiilor reprezentând economia socială și care corespund unor teme cum ar fi, spre exemplu, „Consolidarea economiei sociale (sectorul terțiar), în special a serviciilor de interes public, cu accent asupra îmbunătățirii calității locurilor de muncă”. Acestea includ, de asemenea, conferințe și dezbateri, care reprezintă factori esențiali în răspândirea conceptului de economie socială. Programul EQUAL are un impact decisiv în anumite țări, cum ar fi Polonia, Irlanda și Austria.

Progresele timide în materie de recunoaștere și de dezvoltare a politicilor la nivel comunitar contrastează cu dificultățile care decurg din *politica UE în domeniul concurenței* și, mai recent, din *politica UE în domeniul ajutoarelor de stat*.

12. TENDINȚE ȘI PROVOCĂRI

Economia socială: un sector emergent într-o societate plurală

Principala și cea mai importantă tendință observată în evoluția recentă a economiei sociale o reprezintă consolidarea rolului acesteia în societatea europeană ca *pol de utilitate socială* situat între sectorul capitalist și cel public, alcătuit dintr-o multitudine de actori: cooperative, societăți mutuale, asociații, fundații și alte societăți și organizații similare.

Activitățile asociative ale cetățenilor înregistrează o creștere considerabilă prin promovarea inițiativelor antreprenoriale solidare orientate către producerea și distribuția de bunuri de valoare sau sociale. În multe dintre proiectele și activitățile acestora, se observă o colaborare crescândă între activitățile asociative și cele cooperatiste, ca în cazul întreprinderilor sociale. Capacitatea acestor inițiative de a răspunde *noilor nevoi sociale* care au apărut în ultimele decenii a revitalizat importanța economiei sociale.

Economia socială nu numai că și-a afirmat capacitatea de a contribui în mod eficient la rezolvarea noilor probleme sociale, ci și-a consolidat și poziția în sectoare tradiționale cum ar fi agricultura, industria, serviciile, vânzarea cu amănuntul, serviciile bancare și asigurările mutuale. Cu alte cuvinte, economia socială se dovedește, de asemenea, o instituție necesară pentru o creștere economică durabilă și stabilă, care să adapteze serviciile nevoilor, să valorifice activitățile economice care satisfac nevoile sociale, să asigure o distribuție mai echitabilă a veniturilor și a bogăției, să corecteze dezechilibrele de pe piața muncii și să aprofundeze democrația economică.

Noua economie socială se conturează ca un sector emergent din ce în ce mai indispensabil găsirii unui răspuns adecvat la noile provocări ale economiei și societății globale. Aceste provocări stau la baza interesului crescând pentru rolul pe care îl poate juca *noua* economie socială într-o societate a bunăstării.

Necesitatea identificării conceptuale a economiei sociale

Una dintre provocările la care trebuie să răspundă fără întârziere economia socială este aceea de a pune capăt invizibilității sale instituționale. Această invizibilitate se explică nu numai prin caracterul emergent al economiei sociale ca sector nou în sistemul economic, ci și prin lipsa unei identificări conceptuale, adică a unei definiții clare și riguroase a trăsăturilor comune ale diverselor tipuri de societăți și organizații care alcătuiesc economia socială și a caracteristicilor specifice care le diferențiază de restul entităților.

În acest sens, în ultimii ani, s-a observat un proces treptat de identificare conceptuală a economiei sociale, care a implicat atât actorii săi, prin intermediul organizațiilor reprezentative ale acestora, cât și organismele științifice și politice. Prezentul raport prezintă un concept al economiei sociale dezvoltat pe baza criteriilor enunțate în *Manualul pentru întocmirea conturilor-satelit ale întreprinderilor din economia socială* al Comisiei Europene. Acestea concordă cu definițiile formulate în literatura recentă din domeniul economic și de către organizațiile economiei sociale.

Identificarea juridică a economiei sociale și recunoașterea acesteia în cadrul sistemului de conturi naționale

Identificarea conceptuală a economiei sociale va permite să se răspundă provocării pe care o reprezintă identificarea acesteia în cadrul sistemelor juridice al UE și ale statelor membre ale UE. Deși, în mai multe texte juridice, unele țări europene și UE însăși recunosc economia socială ca atare, împreună cu unele dintre elementele sale componente, sunt necesare progrese în delimitarea dimensiunii economiei sociale pe plan juridic și în definirea condițiilor pe care componentele acesteia trebuie să le îndeplinească pentru a se evita diluarea trăsăturilor caracteristice ale acesteia, precum și pierderea utilității sale sociale.

Trebuie introduse un *statut juridic al economiei sociale* și bariere juridice eficiente care să împiedice organizațiile care nu aparțin economiei sociale să opteze pentru această formă de organizare juridică pentru a realiza economii sau să profite de politici publice destinate promovării economiei sociale.

Acest raport subliniază, de asemenea, importanța crescândă a economiei sociale, care generează în mod direct peste 11 milioane de locuri de muncă, reprezentând 6% din totalul ocupării forței de muncă din UE. Această prezență este însă invizibilă în sistemele de conturi naționale, ceea ce reprezintă o altă mare provocare.

Normele contabile naționale actuale, stabilite într-un moment de apogeu al sistemelor economice mixte, nu recunosc economia socială ca un sector instituțional distinct. Această stare de fapt îngreunează elaborarea unor statistici economice consecvente, exacte și fiabile privind agenții care o alcătuiesc. La nivel internațional, criteriile eterogene utilizate în elaborarea statisticilor împiedică realizarea unor analize comparative și scad autoritatea abordărilor care atrag atenția asupra contribuției evidente a economiei sociale la urmărirea principalelor obiective ale politicii economice.

Recenta elaborare a *Manualului pentru întocmirea conturilor-satelit ale întreprinderilor din economia socială* al Comisiei Europene reprezintă un pas important pe calea recunoașterii instituționale a unei părți a economiei sociale în sistemele de conturi naționale. Manualul explică metodologia elaborării unor statistici fiabile și armonizate la nivelul UE, în cadrul sistemului de conturi naționale (ESA 1995), pentru cinci grupuri principale de societăți din economia socială: a) cooperative, b) societăți mutuale, c) grupuri de afaceri din sectorul economiei sociale, d) alte societăți similare din sectorul economiei sociale și e) instituții nonprofit aflate în serviciul întreprinderilor din sectorul economiei sociale.

Economia socială din Europa se confruntă cu o dublă provocare în acest domeniu: în primul rând, organizațiile care reprezintă economia socială trebuie să își exprime punctul de vedere în cadrul Comisiei Europene și în fiecare din statele membre, pentru a se asigura că propunerile Manualului sunt puse în aplicare. În mod concret, fiecare stat membru al UE trebuie să elaboreze un *registru statistic al societăților din cadrul economiei sociale*, care să se bazeze pe criteriile de delimitare definite în Manual, astfel încât să se poată crea conturile-satelit corespunzătoare societăților menționate în registrele respective.

În al doilea rând, aceste organizații trebuie să promoveze inițiative care să permită elaborarea unor statistici fiabile și armonizate pentru categoria amplă a economiei sociale care nu este acoperită de Manualul Comisiei Europene. Această categorie este alcătuită în principal din asociații și fundații, care sunt menționate în *Manualul privind instituțiile nonprofit în sistemul de conturi naționale* al Națiunilor Unite. Acest manual include numeroase organizații nonprofit care nu fac parte din economia socială, dar există posibilitatea separării statisticilor pentru organizațiile nonprofit care îndeplinesc criteriile de identitate ale economiei sociale, conform prezentului raport, de statisticile privind sectorul nonprofit întocmite în conformitate cu Manualul privind instituțiile nonprofit.

Coordonarea dintre federațiile economiei sociale

Având în vedere caracterul său plural și multiform, economia socială necesită organizații puternice care să reprezinte diversele grupuri de societăți și organizații din care este alcătuită. Cu toate acestea, având în vedere identitatea comună și nucleul de interese comune care unește economia socială, pare necesar și oportun să se întreprindă acțiuni ferme în vederea obținerii unei coordonări asociative a întregii economii sociale, atât la nivel național, în fiecare stat, cât și la nivel transnațional, în întreaga Europă. Cu cât este mai vizibilă și mai puternică imaginea colectivă transmisă de economia socială, cu atât sunt mai mari șansele de dezvoltare și de acțiuni eficiente ale fiecăruia dintre grupurile de agenți care constituie acest sector.

Economia socială și dialogul social

Recunoașterea economiei sociale ca interlocutor specific în cadrul dialogului social reprezintă o mare provocare.

Economia socială a devenit o instituție importantă a societății civile, care contribuie în mod semnificativ la organizarea structurii sale asociative și la dezvoltarea democrației participative. Economia socială este însă, în același timp, un actor economic și social puternic cu caracteristici specifice care depășesc schema clasică angajatori/angajați și care impun ca aceasta să fie recunoscută în mod specific ca un interlocutor social.

În cea de-a doua jumătate a secolului XX, atunci când sistemele economice mixte se aflau la apogeul lor, principalii protagoniști la negocierile în vederea stabilirii politicilor publice (în special a politicilor privind veniturile) erau guvernele, organizațiile angajatorilor și sindicatele. Astăzi, economia a devenit mult mai plurală, ceea ce implică necesitatea participării directe la dialogul social a tuturor sectoarelor implicate: federațiile angajatorilor, sindicatele, guvernele, dar și marea categorie a actorilor sociali și economici, a întreprinzătorilor și angajatorilor, din care este alcătuită economia socială și care joacă un rol din ce în ce mai important într-o societate dezvoltată.

Pe lângă negocierile colective clasice, ar trebui propuse dialoguri sociale care să includă agenții economiei sociale, întrucât acestea ar fi mai conforme cu noul context economic de la începutul secolului.

Economia socială și politicile publice

De mai bine de două decenii, instituțiile europene (Parlamentul, Comisia și Comitetul Economic și Social) au recunoscut capacitatea economiei sociale de a corecta dezechilibre sociale și economice importante și de a contribui la realizarea anumitor obiective de interes general. Recent, Parlamentul European a definit economia socială ca reprezentând o piatră de temelie și un punct forte al modelului social european (*clé de vouête du modèle social européen*).

Prin urmare, mai mult ca niciodată, statele membre și Comisia Europeană trebuie să își ia angajamente concrete pentru a face din economia socială nu doar un instrument eficace pentru atingerea anumitor obiective de politici publice, conform interesului general, ci și un obiectiv în sine (spre exemplu, prin intermediul cooperativelor, societăților mutuale, asociațiilor și inițiativelor de interes general ale societății civile), indispensabil pentru consolidarea unei societăți dezvoltate și a valorilor asociate modelului social european. În acest context, organizațiile care reprezintă economia socială au un rol important, prezentând inițiative și propuneri instituțiilor europene, partidelor politice, sindicatelor, universităților și altor organizații care reprezintă societatea civilă.

Economia socială și piețele: competitivitatea și coeziunea socială

Evoluția recentă și viitoare a economiei sociale în Europa a fost și va fi puternic influențată de schimbări care afectează mediul în care aceasta își desfășoară activitățile, și în special în ceea ce privește piețele, care devin din ce în ce mai globalizate și se caracterizează din ce în ce mai mult prin creșterea concurenței, descentralizarea și delocalizarea producției și schimbări în comportamentul guvernelor, cu o tendință clară spre dereglementare și privatizarea treptată a serviciilor publice. Aceste schimbări, asociate apariției unor probleme sociale noi (îmbătrânirea populației, fluxurile migratorii masive etc.), deschid perspective de creștere pentru economia europeană, dar dau naștere și unor provocări și pericole cu care s-ar putea confrunta unele dintre domeniile sale de acțiune.

Diversele societăți și organizații care alcătuiesc economia socială se confruntă cu provocarea pe care o reprezintă integrarea în activitățile lor a proceselor de producție eficiente și a obiectivelor de bunăstare socială. Actorii economiei sociale trebuie să dezvolte fără întârziere strategii competitive, în conformitate cu noile cereri ale unor piețe tot mai concurențiale, pentru a deveni astfel instrumente utile care contribuie la bunăstarea membrilor acestora și la consolidarea coeziunii sociale.

Printre strategiile competitive ale acestora trebuie să se numere crearea de rețele și alianțe ale întreprinderilor, găsirea de noi modalități de finanțare a societăților, inovarea în materie de produse și procese și stimularea politicilor de formare și de dezvoltare a cunoștințelor.

Economia socială, noua Europă extinsă și dezvoltarea unui spațiu euro-mediteranean integrat

UE acordă o importanță deosebită obiectivului de consolidare a unui spațiu european integrat în care inegalitățile sociale și economice dintre UE-15 și cele 12 noi state membre din estul și sudul Europei să fie reduse și eliminate cât mai curând posibil. Printre alte consecințe, aceste inegalități au determinat fluxuri migratorii importante dinspre estul spre vestul UE. Pe lângă consolidarea coeziunii sociale în interiorul UE, o altă provocare o reprezintă promovarea unui spațiu euro-mediteranean integrat care să devină o zonă de prosperitate și stabilitate. În acest scop, trebuie consolidate state democratice în toate țările riverane Mării Mediterane și trebuie extinse structurile productive promovate de societatea civilă în țările riverane din sud.

În aceste țări, creșterea importantă a populației și alți factori structurali fac ca creșterea economică să nu se traducă printr-un nivel mai bun de viață pentru majoritatea populației. Din acest motiv, regiunea euro-mediteraneeană și UE au devenit una dintre zonele geografice unde se înregistrează cele mai mari fluxuri migratorii, atât în termeni de amploare, cât și în termeni de intensitate. La aceste fluxuri migratorii se adaugă categorii largi de populație provenind din America Latină, Africa subsahariană și țările din Asia de Sud-Est.

Datorită caracteristicilor specifice ale acestora, actorii economiei sociale pot juca un rol esențial atât în integrarea populației imigrante, cât și în dezvoltarea fluxurilor comerciale în interiorul UE și între Europa și malurile sudice ale Mediteranei.

Sistemul educativ, rețelele de cercetare și schimburi, universitatea și economia socială

Sistemele educative din Uniunea Europeană trebuie să joace un rol important în promovarea culturii antreprenoriale și în democratizarea economiei prin proiecte de formare care să stimuleze inițiativa antreprenoriale bazate pe valorile caracteristice economiei sociale. La rândul lor, dezvoltarea de noi produse și procese inovatoare în cadrul societăților care fac parte din economia socială necesită ca aceste societăți să lanseze inițiativa de cooperare cu centrele universitare care generează și transmit cunoștințe. Rețelele de cercetare și de schimb de informații între aceste centre și specialiștii din domeniul economiei sociale vor contribui, așa cum au făcut deja în ultimii ani, la extinderea bazelor necesare de cunoștințe specifice economiei sociale și la răspândirea acestor cunoștințe în întreaga Europă.

Identitatea și valorile economiei sociale

Noua economie socială se conturează în Uniunea Europeană ca un *pol de utilitate socială* într-un sistem de economie plurală, alături de un sector al economiei publice și de un sector al economiei capitaliste.

Economia socială trebuie să răspundă provocării de a face față pericolelor de diluare sau de banalizare a trăsăturilor sale caracteristice, care îi conferă utilitatea socială specifică. În acest scop, actorii economiei sociale trebuie să devină mai conștinenți de valorile care alcătuiesc nucleul lor comun de referință, să utilizeze toate pârghiile sociale și culturale care iau în considerare aceste valori pentru a-și reafirma propriul profil instituțional și pentru a obține un efect de multiplicare a potențialului economic și social al acestora.

Provocările și tendințele subliniate în cele de mai sus nu constituie niște concluzii sub formă de decalog, ci o propunere deschisă dezbaterilor, un punct de plecare pentru reflecție în cadrul noii etape care s-a deschis odată cu recentele procese de extindere a Uniunii Europene.

În această nouă etapă și în noua economie socială, este justificat ca actorii din interiorul economiei sociale să fie cei cărora le revine responsabilitatea primordială de a defini poșilurile specifice și obiectivele strategice pe care aceasta ar trebui să le adopte, astfel încât să joace un rol central în construirea Europei.

BIBLIOGRAFIE

- CESE - Comitetul Economic și Social European (1986): *Les Organisations Cooperatives, Mutualistes et Associatives dans la Communauté Européenne*, Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunităților Europene – Editions Delta, Bruxelles.
- Comisia Comunităților Europene (2004): *Comunicación al Consejo, al Parlamento Europeo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones sobre fomento de las cooperativas en Europa* ((23 februarie 2004, COM (2003)18).
- Parlamentul European, Comisia Ocuparea forței de muncă și afaceri sociale (2006): *Rapport sur un modèle social européen pour l’avenir*. (2005/2248 /INI).
- CIRIEC (2000): *The Enterprises and Organizations of the Third System: A strategic challenge for employment*. CIRIEC (Centre International de Recherches et d’Information sur l’Economie Publique, Sociale et Coopérative) – Direcția Generală V a Uniunii Europene, Liege.
- DEFOURNY, J. & MONZÓN CAMPOS, J. (eds.) (1992): *Économie sociale (entre économie capitaliste et économie publique) / The Third Sector (cooperatives, mutual and nonprofit organizations)*. Universitatea De Boeck – CIRIEC, Bruxelles.
- EVERS, A. & LAVILLE, J.L. (eds.) (2004): *The third sector in Europe*, Edward Elgar, Cheltenham.
- MONZON, J.L., DEMOUSTIER, D., SAJARDO, A. & SERRA, I. (dir) (2003): *El Tercer sector no lucrativo en el Mediterráneo. La Economía Social de no mercado. I.*, CIRIEC-España, Valencia.
- BORZAGA, C. & SPEAR, R. (eds.) (2004): *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*, edizioni 31, Trento.
- BIRKHOELZER, K., LORENZ, G. et al (1999): *The Employment Potential of Social Enterprises in 6 EU Member States*, Technologie-Netzwerk Berlin.
- CABRA DE LUNA, M.A. (2003): “Las instituciones europeas y las organizaciones de la economía social”, In Faura, I. et al (coord): *La economía social y el tercer sector. España y el entorno europeo*, Escuela Libre Editorial, Madrid.
- CHAVES, R. (2002): « *Politiques publiques et économie sociale en Europe: le cas de l’Espagne* », *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol. 73, N° 3, p. 453-480.
- CHOPART, J.N., NEYRET, G. & RAULT, D. (dir) (2006): *Les dynamiques de l’économie sociale et solidaire*, La Découverte, Paris.
- DEMOUSTIER, D. (2001): *L’économie sociale et solidaire. S’associer pour entreprendre autrement*, Alternatives économiques/Syros, Paris.
- DEMOUSTIER, D. & CHAVES, R., HUNCOVA, M., LORENZ, G. & SPEAR, R. (2006): “Débats autour de la notion d’économie sociale en Europe”, *Revue Internationale de l’économie sociale*, N° 300, p. 8-18.
- DRAPERI, J.F. (2005): *L’Economie Sociale, de la A à la Z*, Alternatives économiques, Paris.
- LÉVESQUE, B. & MENDELL, M. (1999): *L’économie sociale: éléments théoriques et empiriques pour le débat et la recherche*, Cahier de recherche du CRISES, UQAM, Montréal.
- MONZON, J.L. (2003): “Cooperativismo y Economía Social: perspectiva histórica”, *CIRIEC-ESPAÑA, revista de economía pública, social y cooperativa*, N° 44, p.9-32.

- SALAMON, L. M. & ANHEIER, H. K. (1997): *Defining the nonprofit sector — a cross-national analysis*, Institute for Policy Studies, The Johns Hopkins University.
 - SPEAR, R., DEFOURNY, J., FAVREAU, L. & LAVILLE, J.L. (eds.) (2001): *Tackling social exclusion in Europe. The contribution of Social Economy*, Ashgate, Aldershot (versions available in French and Spanish).
 - TOMAS-CARPI, J.A. (1997): « The prospects for a Social Economy in a changing world », *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol. 68, N° 2, p. 247-279.
 - VIENNEY, C. (1994): *L’Economie sociale*, Repères, La Découverte, Paris.
-